

ISSN 0350–185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIII, СВ. 3–4

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџићан-Премк, др Рајна Драгићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина Ј. Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Живојин Сијанојчић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолићска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2017

ISSN 0350-185x, LXXIII, св. 3–4 (2017)

UDK: 811.163.41'376.635

COBISS.SR-ID: 230969356

DOI:

Примљено: 15. маја 2017.

Прихваћено: 22. маја 2017.

Прегледни рад

МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српски језик и лингвистику

СРПСКИ ЈЕЗИК У СВЕТЛУ КОНТРАСТИВНО-ТИПОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА **

Основни циљ и сврха овога рада огледају се у жељи да се сачини краћи преглед главних истраживачких праваца у србистици на пољу контрастивно-типолошких испитивања, као и да се евентуално предвиде путеви њиховога даљег развоја. Задатак овога прилога није, дакле, да поновно вреднује већ вредноване научне резултате објављене у домаћој периодици, али је зато уз строгу селекцију тема направљен њихов избор у коме ће се, надамо се верно, огледати место српске лингвистике у савременим лингвистичким стремљењима.

Кључне речи: српски језик, контрастивна лингвистика, контактна лингвистика, језичка типологија.

1. Увод

Овај рад представља проширену верзију предавања одржаног у Огранку САНУ у Новом Саду поводом 175 година од основања Друштва српске словесности. Наведени податак се чини важним како би се боље разумео циљ и сврха истраживања које је свој коначан облик добило у форми овога текста. А поменути циљ и сврха се огледају у жељи да се сачини краћи преглед главних истраживачких праваца на пољу контрастивно-типолошких испитивања, као и да се евентуално предвиде путеви њиховога даљег развоја. Задатак овога

* milivoj.alanovic@sbb.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 178004 под називом *Стандардни српски језик – синтаксичка, семантичка и прагматичка испитивања*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

прилога није, дакле, да поновно вреднује већ вредноване научне резултате објављене у домаћој периодици, али је зато током рада на њему нужно било направити строгу селекцију тема у којима ће се верно огледати место српске лингвистике у савременим лингвистичким стремљењима. Иако овако формулисан критеријум селекције потенцијално нарушава доследност, то ипак не доводи у питање објективност у приступу и интерпретацији језичких чињеница.

На самом почетку, сматрамо упутним да прокоментаришемо наслов, односно део наслова, а то је појам контрастивно-типолошког истраживања, посебно с обзиром на његову органску везу са контактном лингвистиком. Т. Прџић заступа обједињавање ових двеју лингвистичких дисциплина у једну, јер се контактологија бави утицајима једног језика на други, односно једног језичког система на други систем, а контрастивна лингвистика сличностима и разликама међу језицима, што је само резултат језичких контаката, тј. утицаја (Прџић 2015: 37). Међутим, контрастирање не претпоставља претходно постојање контакта међу језицима или утицаја једног језика на други, зато је и могуће, на пример, поредити српски са јапанским или кинеским. С друге стране, и контактна и контрастивна лингвистика у крајњем воде успостављању нових типологија и систематизација, односно класификација, како језичких система у целости тако и њихових подсистема, темељећи се на налазима проистеклим из поређења двају или пак више језика, уз евентуално увођење језика посредника или пак без њега (Пипер 1990: 19). Зато у овоме раду полазимо од метода, а то је контрастирање, а у виду увек имамо његов циљ, а то је стварање нове или употпуњавање постојеће типологије, при чему се као полазиште контрастивно-типолошких истраживања може али ни не мора наћи међујезички контакт.

1.1. Преглед најзначајнијих овековних резултата контрастивно-типолошких испитивања може се дати уважавајући неколико различитих критеријума, водећи при томе рачуна о циљевима и теоријско-методолошком оквиру у чијем су се окриљу истраживања, о којима ће надаље бити речи, и спроводила. Поменути критеријуми тичу се аспекта или нивоа језичке анализе, а он може бити лексички, граматички, семантички и прагматички, примењене методе анализе језичких јединица, примарно у складу са начелима контактано-контрастивне лингвистике, или пак доминантне лингвистичке теорије, као што су на пример депенденцијална и функционална граматика, те когнитивна лингвистика и сл.

Како практично не постоји рад у коме нису примењена сва три аспекта анализе – с обзиром на јасан метод, језички ниво и лингви-

стичку теорију, овај преглед ћемо ускладити са прокламованим циљевима и резултатима појединих радова, а они се могу сасвим поједностављено свести на следећа програмска начела:

- (а) истраживање семантичких категорија и облика њихове лексикализације и/или граматикализације;
- (б) истраживање граматичких структура;
- (в) испитивање облика и обима језичких контаката;
- (г) испитивање односа језика и мишљења, као и језика и културе.

Наведени тематски блокови нису уједначени по броју научних резултата, али се чинило важним поштовати наведени редослед који ће, како се испоставило, верно осликати тенденције развоја не само контактано-контрастивних истраживања већ и српске лингвистике уопште.

Осим тога, иако су контактолошка и посебно когнитивнолингвистичка истраживања преузела примат и у србистици, потпунији преглед остварених научних резултата не би било могуће сачинити без барем и летимичног осврта на најважније теме семантички и граматички заснованих испитивања.

2. Истраживања семантичких категорија и облика њихове лексикализације и/или граматикализације

Премда их је по броју најмање, не смеју се занемарити резултати истраживања потеклих из оквира функционалне граматике, углавном у духу Московске и Лењинградске школе, чији је циљ утврђивање како језичких средстава којима се поједине семантичке категорије лексички и граматички изражавају тако и прагматичких и семантичких околности, као и мотивационих ситуација које управљају језичким понашањем.

Тако су, претежно на материјалу руског и српског језика, анализирани:

(а) семантички услови реализације емоционалног односа ‘жаљења’ као модалног значења, које подразумева емоционалну реакцију на негативно оцењену ситуацију а чије лексичко-граматичке репрезенте чине финитни и нефинитни предикати (Мирић 2007: 500): глаголи *жалеть*, *сожалеть/жалити*, предикативи *жалко*, *жаль/жао* (у изразу *жао ми је*), модални изрази *к сожалению/на жалост*, именице *жалость/шйейя*, узвици *увы/авај, јао* итд.;

(б) прагматичко-семантички услови изражавања савета, међу којима су укљученост адресанта и адресата, постојање потешкоће

код адресата, социјална улога/статус комуникатора, степен њихове блискости и сл. (Поповић 2011: 159);

(в) садржај и структура концепата *īправедносī* и *справедливост* у српском и руском језику (ПРОХОРОВА 2009: 162–163), за које је утврђено следеће: у српским публицистичким и уметничким текстовима концепт *īправедносī* је повезан са истином као каквим чињеничним стањем, док је у верским текстовима овај концепт повезан са истином која проистиче из спознаје Бога. Концепт *праведност* у руском језику пак представља засебан домен, јер припада и когнитивним особинама и интерпретационом пољу, па се тек за означавање когнитивних особина ова лексема користи у значењу *справедливост*;

(г) значење проспективности, које се схвата као аспектуално-модални категоријални комплекс унутар функционално-семантичког поља фазности а служи за изражавање концепта претпочетне фазе реализације радње (Поповић 2008: 298), што представља језичку универзалију типичну не само за словенске језике: срп. *Идем да учим; Одмах ћочињем са радом; Иван само шїо није сїигао*; рус. *Пойду переоденусь; Иду посмотрю; Вот-вот усну*; укр. *Пїду вчити; Майже сплю; Ось-ось упаду; От-от зареву* и др.;

(д) значење евидентности, експлицитно и имплицитно изражено (Поповић 2010: 26, 33; Волводић 2010: 141), чије је главно обележје могућност истицања личног и туђег искуства као извор информација о реалној ситуацији, нпр.: *Наводно се враћа у седам; А сад кобајаги сїавамо; Менї здається, з балона виходить гас; Чини ми се / изгледа да и из боце цури гас; Иван је завршио йосао, иако није имао најбоље услове за шїо* итд.;

(ђ) значење ексцептивности, које се тиче изузимања мањег скупа из неког већег, а изражава се именским изразима (нпр. срп. *Само они шїо знају*; буг. *не само с хляб ще живее човек*; блр. *не хлебам адным будзе жыць чалавек*), простим реченицама (нпр. срп. *Они су само йїшїали*; буг. *Само вярвай*; блр. *Толькі веруй*), или сложеним реченицама (нпр. срп. *Доћи ће осим ако га нешїо сїречи*; буг. *Тя вече за ницо не струва, освен да се хвърли вџн*; блр. *Јана ўжо нї на што не прыдїтная, хїбá што вџкінуць яе прэч*), што је типолошка одлика свих словенских језика, при чему су главни граматичко-лексички носиоци ове категорије везници, предлози и речце, чију дистрибуцију регулишу чврста синтаксичка правила (ПИПЕР 2013: 200);

(е) значење епистемичке модалности, где се, с једне стране, указује на превалентност употребе једне класе модала, у готово 70%

примера енглеског корпуса, као што су *can* и *could*, којима у српском одговара *моћи*, што потврђује претпоставке да лагано преузимају функције других модала, као *may*, *might* и *must* (НОВАКОВ 2013: 165); као и на, с друге, могућност кумулације семантички компатибилних и инкомпатибилних епистемичких маркера у мађарском језику (ЗВЕКИЋ ДУШАНОВИЋ 2014: 562), за разлику од српског језика где је такав поступак пре сметња за правилно разумевање текста, нпр. *lehetséges ... talan – могућно је да би можда* или *bizonyára tan – сигурно можда* итд.

3. Истраживања граматичких структура

Контрастивна истраживања граматичких структура доминантно су усмерена на испитивање односа унутар просте реченице, или пак састава и организације њених чланова, затим правила функционисања сложене реченице, посебно кроз призму дистрибуције зависних везника, као и облика граматикализације појединих значењских категорија. Поменута испитивања претежно следе дистрибуционо-структуралистичку или депенденцијалну теоријску матрицу, а сасвим условно их можемо поделити на проблемска и системска, већ према томе да ли се језици пореде с обзиром на појединачне, изоловане појаве или у својој целовитости, као на пример у контрастивној граматици.

3.1. Најпре ћемо се осврнути на истраживања морфолошких или морфосинтаксичких категорија, нпр. дистрибутивних својстава предлога, синтаксичке деривације, зависних таксисних временских детерминатора, делиминативне темпоралне детерминације и сл., посебно међу сродним језицима, јер изложени резултати уверљиво илуструју, прво, универзалност појединих језичких црта и, друго, разлике које у типолошком смислу откривају различите развојне тенденције у сваком језику понаособ.

3.1.1. Тако, на пример, опис дистрибутивних и значењских својстава просторног прилога *мимо* са обележјем ‘оријентир је ван граница локализатора’ у савременом руском и његових еквивалената у српском језику (МЕДЕНИЦА 2015: 194), указује на подударности, сличности и разлике у обележавању просторних односа у ова два словенска језика. Српски еквивалент руског прилога *мимо* најчешће је предлог *йоред* + Г, а разлог за то је веома ретка употреба предлога *мимо* у савременом српском језику, те га стога углавном замењују предлози *йоред* + Г и *крај* + Г. С овим у вези, српски предлог

йоред + Г разликује се од прилога *мимо* у руском језику и по томе што први нужно стоји уз локализатор, тј. у оквиру реченице увек указује на њега, док је за руски прилог *мимо* карактеристично да се најчешће употребљава уз глаголе са префиксом *про-* (нпр. *Полковник, офицеры и вестовые с конями проследовали мимо*).

3.1.2. Даље, испитивањем наслеђивања синтаксичких аргумената глагола од именица из творбено-семантичке категорије *nomina agentis*, стиче се увид у облике синтаксичког функционисања номинализованих конструкција с именицом *nomina agentis* као њиховим главним чланом у српском и руском језику (Вићентић 2009: 141), нпр. *чтение газет – читатель газет, покупка автомобиля с коробкой – покупатель автомобиля с коробкой, разноска фруктов – разносчик фруктов, доставка пиццы – доставщик пиццы, вождение школьного автобуса – водитель школьного автобуса : чийшање новина – чийшалац новина, куйовина/куйовање аутомобила – куйац аутомобила, исйорука/исйоручивање йице – исйоручилац йице, вожење аутобуса – возач аутобуса* итд. Овај тип испитивања указује и на повезаност семантике и синтаксе на општејезичком и типолошком плану. Радови оваквога приступа доказују да транспозиција глаголске синтагме у именичку прати следећа начела: када су синтаксички (или граматички) падежи у питању, аргументска структура глагола се чува, али у номинализованом виду. За разлику од девербатива са значењем процеса, агентивни девербативи позицију адноминалног генитива резервишу искључиво за објекат. Остали падежи, ако су изражени у именској синтагми, остају неизмењени (и предлошки и беспредлошки).

3.1.3. Поређењем значења деадјективних глагола са значењем полазишне конструкције састављене од квалитативног придева и глагола, пунозначног или семикопулативног, лако се долази до закључака који се тичу унутарсинтаксичких сличности и разлика (на релацији глагол – придев), као и оних спољносинтаксичких, нпр. рус. *пустой* и *пустовать*; *зеленейши се* и *зелен*, *йобледейши* и *блед* и сл. (Марић 2010: 116). За разлику од руског, сазнајемо у раду, српски је изгубио или губи способност разликовања инхоативних од каузативних глагола, што се манифестује и на формалном плану у виду мешања суфикса *-и* и *-е* или, пак, у преовладавању суфикса *-и* тамо где би требало да буде *-е* (нпр. *зеленейши – зеленийши*). Ова појава узрокује и бројне недоследности у промени и уноси несигурност код говорника српског језика у то који је облик исправан: *осйарио – осйарео*.

3.1.4. Утврђивањем инвентара девербативних и деадјективних конструкција са временским значењем у контексту категорије зависног таксиса, као споредног средства изражавања временских односа у простој реченици и у руском и српском језику, нпр. *при рассмотрении, при переходе* (МАРИЋ 2012: 151), добијамо податак да се у конструкцијама с временским значењем у највећем броју случајева у оба језика употребљавају девербативне/глаголске именице, веома ретко деадјективне (и то онда кад означавају некакав период, као младост, независност, и то не са свим предлозима: *їриликом* у српском иде искључиво с девербативима, а *їри* у употреби с деадјективима има примесу значења пратеће околности). Занимљива је и изнета констатација да се симултаност углавном изражава уз помоћ главног предиката, који је најчешће процес, и споредног, који је скоро увек процес. С друге стране, антериорност и постериорност се увек изражавају девербативном именицом која значи догађај, док главни предикат може бити и глагол-процес, и глагол-догађај.

3.1.5. Истраживања усмерена на исказивање ограничености ситуације у времену у српском и украјинском језику, као и у осталим словенским језицима (ИВАНОВИЋ 2014), показују да је основно, мада не и једино, средство изражавања делимитативности у оба језика префикс *їо-*, где је у украјинском језику овај творбени модел изузетно продуктиван и има широку мотивну базу, док број српских примера указује на знатно мању учесталост, нпр.: укр. *посидїти, просидїти, пересидїти, відсидїти*; срп. *їоседеїи, їреседеїи, одседеїи* (ИВАНОВИЋ 2014: 242). Детерминативне делимитативне модификације ситуација обухватају два типа значења – делимитативно, које подразумева ограниченост временским периодом који не мора бити одређен, а обично се интерпретира као кратак, и пердуративно, где је временски период одређен или у потпуности обухваћен ситуацијом, и обично се интерпретира као дуг, уз редовно уношење прагматичког елемента негативне оцене трајања ситуације или саме ситуације, нпр. укр. *сидїти годину*; срп. *седеїи један саїї*.

3.2. Утврђивање граматичког облика и структуре реченични чланова у различитим језицима врло често указује на немалу типолошку сличност међу несродним, с једне стране, и битније диференцијалне црте међу оним сродним, с друге.

3.2.1. Тако, на пример, иако разматрање особености синтаксичке структуре и функције именске групе, или синтагме, у сродним језицима – нпр. савременом словеначком и српском књижевном језику (ПИПЕР 2008: 150, 153), полази од претпоставке да у овом погледу

јужнословенски језици не показују битније типолошке разлике, оно доноси корисна запажања о диференцијалним цртама у структурирању ове синтаксичке јединице у њима, а међу типичне спадају:

(а) облик предикативне допуне, која у словеначком може бити и у предлошком акузативу, нпр. *Tone je bil za točaja*;

(б) алтернација субјекатског номинатива и генитива уз негиран предикат, нпр. *Slovarja ni na mizi*;

(в) предлошки карактер инструментала у свим значењским реализацијама, нпр. *Ona se ukvarja z jogo* итд.

Насупрот претходном, за састав и структуру именске групе у француском и српском језику може се претпоставити да показују виши степен несагласја, што је ипак неоправдано очекивање, јер су врло слично организоване (Крстић 2009: 220–223). Очигледне разлике међу овим језицима се тичу, на пример, обавезног присуства детерминатива у именској групи, као и необележеног места придевског конгруентног атрибута иза именице, нпр. *la ville natale* ‘родни град’, *la maison paternelle* ‘очева кућа’, *un homme bien* ‘[један] добар човек’. Осим тога, препоновани конгруентни атрибути, попут постпонованих у српском, нпр. *мајко моја*, добијају другачије значење, нпр. *ce grand homme* ‘велики човек’ (по свом делу), насупрот *cet homme grand* ‘тај високи човек’.

Када је пак реч о неконгруентним атрибутима, они су у оба језика увек постпоновани, нпр. *le moteur à quatre cylindres* ‘мотор са четири цилиндра’, *les femmes d’ici* ‘жене одавде’, *une bouteille de vin* ‘[једна] флаша вина’, *une montre en or* ‘[један] сат од злата’, *un chien de chasse* ‘[један] пас за лов, ловачки пас’ итд.¹

3.2.2. Нека контрастивна истраживања структуре сродних словенских језика изнедрила су закључке који се непосредно тичу хијерархијских односа међу члановима просте реченице. Тако је за бугарски језик утврђена већа релевантност предиката у синтакси његове просте реченице (Лашкова 2007: 462), при чему се ови налази темеље на степену обавезности предикатске компоненте за структурирање смисла и значења реченице, што се види у опози-

¹ Говорећи о облику, структури и саставу именске групе, није могуће искључити истраживања која доносе драгоцене податке и о морфологији именица које ове групе конституишу. Тако Душанка Звекић Душановић указује да, за разлику од српског језика, у мађарском се одговарајућим обликом множине антропонима гради плуралска форма која поред именованог појма укључује и други, који му припада или који је са њим у друштву, нпр. *Géza, Gézak, Gézakék* (Звекић Душановић 2013: 32).

цији српских и бугарских елиптичних реченица. Док у српском језику контекстуална реконструкција предиката омогућује његово потпуно уклањање са синтагматског плана, дотле се ово правило не следи доследно у одговарајућим бугарским примерима, нпр.:

(а) срп. *Ни с месѿа!* – буг. *Не мърдай!*

(б) срп. *Официр ни да чује* – буг. *...не иска и да чуе.*

(в) срп. *Ја леѿа?* – буг. *Аз да съм хубава?*

Управо због места предиката у реченици посебну пажњу заслужују испитивања граматичке структуре предикатског израза у различитим језицима, при чему контрастивна перспектива у обради ове појаве омогућује успешно разрешавање дилема у погледу граматичког статуса појединих лексичко-граматичких спојева. Тако се релативно лако може управо у контрастивној перспективи доказати да тзв. енглески фразни глаголи са две партикуле не чине један конституент већ да се разлажу на фразни глагол и предлошку фразу, што управо српски лексичко-семантички еквиваленти посредно доказују (НОВАКОВ 2014: 530–533; НОВАКОВ 2015: 372–375), нпр. *come back down, get away with, keep out of, look forward to, look up at, look up from, lead out to, lead up to, move back into, step away from, walk away from* итд. Стога, иако се неки од анализираних фразно-предлошких глагола појављују у идиоматизованим конструкцијама, јасно је да ове глаголско-партикулске комбинације не чине јединствене лексичке и синтаксичке јединице (НОВАКОВ 2015: 376).

Овој групи истраживања припадају и радови у којима се прате синтаксичка дистрибутивна својства фазних глагола (ВИЋЕНТИЋ 2008: 250–251), нарочито у синтагматском споју са девербативним именицама, нпр. у руском и српском језику (нпр. *начать, продолжить, кончить, перестать, прекратить* и њихови парѿаци несвршеног вида). У раду је доказано још раније формулисано начело, а то је да варијативност у употреби једних фазних глагола у реченици, а других у нереченици сведочи о постојању двеју граматика, именичке и глаголске. Тако, уз глагол *йочейи/йочињаѿи* употреба девербативне именице у објекту је ретка, што значи да се углавном не употребљава као прелазни глагол. Као прелазни, па и уз девербативне именице у објекту, далеко чешће се употребљавају његове префиксалне изведенице *оййочейи/оййочињаѿи* и *зайочейи/зайочињаѿи*. Осим тога, уз сва три глагола се равноправно може још употребити девербативна именица у функцији семантичке допуне у инструменталу с предлогом *с*.

Осим састава предиката, за структуру реченице је важан и његов граматички облик – лични или нелични, тј. имперсонални. Тако су,

на материјалу руског, пољског и српског језика, проверавани типови имперсоналних реченица које изражавају склоност (одсуство склоности) према психофизичком стању које је у њима изражено глаголима (БАБИЋ 2009: 150–153), и то а) физичког стања, нпр. рус. *дремлется, њется, поется, плавається, пишется, читается, плачется, танцуется, спится* и др.; и б) психичког стања, нпр. рус. *думалось, хотелось, мечталось, грустилось, верилось, (не) терпелось* итд., којима у српском одговарају примери типа *игра се, њјева се, чииа се, иде се, једе се, седи се* итд. И у пољском језику овај вид имперсоналних реченица веома је продуктиван, али се у њему конструкције овог типа најчешће формирају са глаголом *chcieć się (zachciewać się)* и инфинитивом. Но, приметно је да у овим реченицама формант *-ся, się* или *се* представља обавезан конструктивни део предикатске конструкције уз помоћ којег се формира безлично значење глагола. Осим тога, заједничка особина ових језика јесте да је други обавезни конструктивни члан ових реченица дативни логички субјекат који је носилац стања исказаног глаголом.

3.2.3. Ако пак имамо на уму глаголску периферију, углавном адвербијале, од општелингвистичког су значаја налази да француској каузалној конструкцији са предлогом *de* у српском језику углавном одговара ефекторска форма генитива са предлогом *од*, док каузалној конструкцији са *par* углавном стимулаторска генитивна конструкција са предлогом *из* (ПОПОВИЋ 2015: 382, 384–385, 388), што потврђује да у оба језика постоји непосредна структурно-семантичка опозиција међу формама ова два каузална значењска типа, нпр. *parler par désespoir* ‘говорити из безнађа’, *rester par politesse* ‘остати из љубазности’, *souffrir par peur* ‘трпети из страха’, *sourir de plaisir* ‘смејати се од задовољства’, *pâle de colère* ‘блед од љутње’, *pleurer de joie* ‘плакати од радости’, *sauter de joie* ‘скакати од радости’ итд.

Глаголску периферију у реченици чине и тзв. синтаксички ко-референтне форме, као што су коагенс, кообјекат, коадвербијал и сл. С обзиром на то да се овим појмовима означавају напоредни учесници или елементи у ситуацији, нпр. други или партнерски вршилац или објекат радње, сасвим је утемељено очекивање да се ове синтаксичко-семантичке релације у реченици у различитим језицима на истоветан начин граматикализују, што се најбоље види у систему коагентивних форми, које могу бити социјативне, контрасоцијативне, комитативне, ексцептивне, опозитне, инклузивне и супститутивне (АЛАНОВИЋ 2005: 194–220). Ово истраживање показује да базичне синтаксичко-семантичке категорије, или релације, добијају у различитим језицима исте или барем сличне формалне изразе, нпр.:

Поред Ане дошла је и њена сесџра; *En plus de Pierre, Anne aussi est venue*; *Außer Peter ist auch Anna gekommen*; *Сем Марије и Ане није нико дошао на време*; *Excepté Marie et Anne personne n'est arrivé à temps*; *Niemand außer Maria und Anna ist rechtzeitig gekommen*; *За разлику од њега ова нас машина неће осџавиџи на џедилу*; *A la différence de Pierre, cette machine ne nous laissera en plan*; *Im Gegensatz zu Peter läßt uns diese Maschine nicht im Stich* итд.

3.2.4. Није занемарљив број истраживања у којима се трага за граматичком организацијом сложене реченице, те нарочито за утврђивањем инвентара и дистрибутивних својстава зависних везника.

На основу радова овога типа сазнајемо, на пример, да поредбене реченице за једнакост у француском и српском језику функционишу у симетричним формално-значењским паровима, што укључује и присуство корелативних речи, нпр. *autant/tant...que, aussi/si...que, aussi peu...que* и (исџо) џоолико/онолико...колико (у), (исџо) џако/онако...као (у)/као иџо (у), (исџо) џако мало...као (у)/као иџо (у) итд. (Влаховић 2008: 231).

Даље, више него индикативни су налази да се, на пример, у француском језику много чешће употребљавају тзв. имплицитне концесивне конструкције, односно номинализовани изрази и кондензати, нпр. *tout* + герунд, *sans* + инфинитив, *malgré* + именица / именска реч, док се у српском, барем на основу доступних преводних еквивалената, чешће среће зависна концесивна клауза, нарочито као пандан француским конструкцијама са герундом и инфинитивом (СЕДЕР 2013: 150–151, 154).

Када је пак реч о граматикализационим средствима овога значења на хипотаксичком нивоу, постоји потпуна еквиваленција у погледу репертоара везничких средстава. Осим тога, иако изведен на основу ограничене грађе, занимљив је закључак да је везник *иако* (чији је пандан у фр. *bien que*) типично средство за изражавање логичке концесије, када је концесивна клауза у препозицији, док је везник *мада* (чији је пандан у фр. *quoique*) уобичајен за изражавање корективне концесије, када је концесивна клауза у постпозицији (СЕДЕР 2015: 400).

Слична врста структурно-семантичког паралелизма се види и на примеру допунских клуза у српском, македонском и словеначком језику, који следе исту логику у поступку извођења реченичног типа комплементизације.

Сличности и разлике у употреби зависних везника *како* и *да* у српском, те *како*, *дека*, *оџи* и *да* у допунским клаузама у македон-

ском (Ружич–Бошњаковић 2005: 234–235) своде се на следеће: показатељ праве изричности у српском језику јесте везник *да*, док су то у македонском *дека* и *оџи*, нпр. *Јас знам дека сум се борел*; македонско *да* има волунтативно значење, нпр. *Мислам да си одам*, док се у оба језика *како* појављује као носилац посебних обележја и одређених синтаксичких функција, нпр.: *Тада га оџеџи њиџаху и фарисеји како је њрогледао*; *Тогаџи њовџорно фарисеџиџе го њраџаа како њрогледа*; *Видеџи да једе с грешниџима...*; *Го видоа како јаде со грешниџи...*

Сасвим у складу са претходним закључцима јесте и налаз да су *да* и *како* типични везници клауза које комплементизују глаголе визуелне перцепције и у српском и словеначком језику, при чему онај последњи истиче динамички доживљај ситуације, док се *да* чешће јавља уз експеријенталне глаголе као *видеџи* и *чуџи* (МАРКОВИЋ 2014: 507–508): *Видео сам да Марија њлаче*; *Видео сам га како излази из сџана*; *Gledali smo da vsi osupli, kako se nam počasi približuje*; *V deh letih in pol sem ga prvič videl, da ni bil ravnodušen*.

3.2.4.1. У засебну групу истраживања хипотаксичких структура сврставамо она која полазе од облика граматикализације појединих семантичких категорија, као што је условљеност (ВОЈВОДИЋ 2009). Тако су на материјалу српског и руског језика разматране зависносложене реченице са условљеном структуром, у којима две асиметричне предикативне ситуације, повезане односом субординације, чине основу за реализацију различитих каузалних односа – узрочних, погодбених, допусних, циљних и последичних, нпр. срп. *Ако налеџе на нас, њуџамо* и рус. *Если бросятся на нас – стрелять*; срп. *И Караџоз је осџајао и даље на свом месџу, да уџравља Проклеџом авлиџом на свој начин*; рус. *Таким образом, Караджоз и дальше оставался на посту и управлял тюрьмой по своему усмотрению* (проста реченица у руском преводу) итд. (ВОЈВОДИЋ 2009: 127–128). Анализа ових реченичних типова у српском и руском језику показује да битних разлика међу њима на овом плану нема, а разлог томе је свакако универзалност дате логичко-семантичке категорије. С друге стране пак, ако имамо на уму инвентар средстава за изражавање модалности у условним хипотетичким конструкцијама, испоставља се да је он у српском језику далеко богатији него у руском и пољском, што представља битну типолошку разлику међу њима (ВОЈВОДИЋ 2007: 217).

Када говоримо о употреби појединих глаголских облика у сложеним реченицама, нпр. оних футурских, и то у српском, руском и

пољском, корелативно или посредно футурско значење могу имати подједнако облици у главној и зависној реченици (Волводић 2008: 359–361), где се међу последњима истичу временске и погодбене реченице, нпр. срп. *Кад будеш њребала новаца, зайџражиић ћеш од мене*; рус. *Когда тебе понадобится, ты у меня спросишь*; пољ. *Jak będziesz potrzebowała, to mi powiesz*; срп. *А ако га овако осџавимо, загазиће и сам у њресџујџ*; рус. *А если мы так все оставим, он в конце концов и сам пойдет на преступление*; пољ. *Jeżeli go tak zostawimy, dojdzie do zbrodni*. Осим тога, и у објекатским зависносложеним реченицама употреба футура веома је честа, посебно у случајевима када се користи као основно средство у приповедању, нпр. (...) *она будет ждать, что ее отправят со дня на день, а ее все не будут и не будут отправлять, и она решит, что ей не доверяют*; (...) *чекајћ ће из дана у дан на џо, али је никако неће слајћи, џа ће закључићи да немају у њу џовјерења*; (...) *bę dzie czekać dnia na dzień, tymczasem odlot nie nastąpi. Wówczas dojdzie wniosk, że jej nie ufają*.

3.2.5. По свом системском карактеру у опису језичких структура издваја се немачко-српска контрастивна граматика, *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik* (ENGEL et al. 2012; ALANOVIĆ et al. 2014a; ALANOVIĆ et al. 2014b), чије су до сада објављене три књиге у којима су обрађени следећи проблеми: именске речи и структура именског израза, глагол и глаголски комплекс те структура реченице. Ова граматика је заснована на депенденцијалном моделу описа реченице и синтагми, разрађиваном на Институту за немачки језик у Манхајму, захваљујући чему је донела и неке теоријско-методолошке новине у нашу граматикографску праксу: нпр. врсте речи се дефинишу дистрибуционо, доследно се разликује заменичка и детерминативна употреба прономиналних речи, не разматрају се засебно контекстуално условљена значења глаголских облика, детаљно је изложена класификација партикула и партикулских речи итд.

3.2.5.1. Иако није конципирана као контрастивна граматика, ипак заслужује да буде поменута и књига П. Пипера (ПИПЕР 2015), *Срџски у кругу словенских језика (граматичка и лексичка џоређења)*, а разлог томе лежи у тематској разноврсности, ширини захвата и минуциозним анализама граматичких система српског и других словенских језика, као што су пољски, украјински, чешки, словеначки, македонски и горњолужички, али и оних лексичких, с посебним освртом на заменичке прилоге у српском, руском и пољском језику. Књига на најбољи начин илуструје два најважнија задатка србиста и уопште савремене српске лингвистике, а то су, најпре, проучавање,

описивање и неговање српског књижевног језика, а потом, подједнако важно, и проучавање других словенских и несловенских језика, из једног једноставног разлога – утврђивања места српског језика у словенском језичком свету и међу балканским језицима, и то на основу степена синтетизма/аналитизма, величине, функционалне оптерећености, диференцијалних типолошких црта и сл. (ПИПЕР 2015: 17–22).

4. Испитивања облика и обима језичких контаката

Један од главних истраживачких циљева савремених контрастивно-типолошких испитивања јесте усмереност на утврђивање обима и облика језичких контаката.

4.1. Када говоримо о појму позајмљивања из језика у језик и позајмљеницама уопште, у фокусу истраживача доминантно је био проблем англицизама и процес њихове адаптације у структуру српскога језика. Међутим, вредна су пажње и подсећања да у лексичком фонду српског језика важну улогу играју и, на пример, галицизми и германизми, као што су *виза*, *вирман*, *ѿамѿон*, *ѿакси*, *ривал*, *сабоѿер*, *садистѿа*, *резиме*, *рејерѿоар*, *рејублика*, *резерва*, *резервистѿа* итд. (Крстић 2004: 107–110); или пак *блиц*, *виндјака*, *келнер*, *кран*, *манѿил*, *молер*, *ѿегла*, *ѿегер*, *шлаг*, *шнала*, *шненокле*, *шерѿа*, *шоља* итд. (Алановић 1999–2001: 306–307). Ове позајмљенице, иако потпуно одомаћене, посебно у појединим стилским регистрима, чине различите лексичко-семантичке подсистеме – претежно припадају областима културе, књижевности, науке, уметности, трговине, војске, куће и покућства, кулинарства итд. Управо мрежа ових подсистема илуструје колико су француска и немачка култура у једном тренутку биле доминантне и узорне у европским и светским размерама, подједнако као и она англофона данас.

4.2. Претежно бављење англицизмина мотивисано је барем двама главним разлозима – ванјезичким и унутарјезичким, или пак међујезичким. Први се тиче апсолутне доминације англофоне културе, на свим плановима – научном, културном, економском, политичком и војном, док се други односи на готово стихијску најезду енглеских речи као могућих експонената али и инструмената превласти англофоних културних образаца у данашњем свету. Овај проблем је тим пре већи јер се одиграва пред нашим очима а да лингвистичка јавност нема других могућности осим да овај незауостављиви процес посматра, и узгред анализира, надајући се не да ће се ова негатив-

на тенденција зауставити већ да ће евентуално попримити обресе наизглед контролисаног процеса. Управо у светлу ове појаве треба сагледати настојања да се место и улога, или пак проблем, англицизама у савременом српском језику критички сагледа (Прџић 2004: 114–116, 120–123, 126), и то применом различитих критеријума, међу којима су главни:

(а) препознатљивост или уочљивост, када је могуће разликовати очигледне, скривене и сирове англицизме, нпр. *roaming*, *prepaid*, *distance learning*, затим *миш*, или пак *хармонизација* (према *усклађивање* и *усаглашавање*);

(б) језичка оправданост, када се издвајају оправдани и неоправдани, као и они на средини ове скале, нпр. *менаџмент* према *џо-словодство*, *руководство* или *управа*, *борд* према *уравни одбор* или само *одбор*, *фајл* према *фасцикла* и сл.;

(в) одомаћеност, која се примарно темељи на интегрисаности лексичких јединица у систем језика примаоца, али се може посредно довести у везу и са њиховом оправданошћу, нпр. *фудбал*, *комјутер*, *лајвој* и сл.

Као што и последњи примери илуструју, данас се обично полази од шире дефиниције англицизама, која покрива и случајеве када се нека одомаћена језичка форма, синтагма или реченица, употребљава у складу са нормом енглеског језика, нпр. *џамајни џелефон* према *smart phone*. У којој мери енглески језик али и обрасци комуникације типични за англофону културу шире свој утицај види се и на примеру тзв. прагматичких англицизама, који и сами понекад попуњавају празнине у дискурсној пракси у српском језику (Мишић Илић–Лопичић 2011: 263, 265–266). Прагматички англицизам је дискурсна формула преузета из енглеског језика, а најочигледнији су *бај-бај*, *океј*, *вау*, *ујс*, али и *Да ли могу да вам џогнем?* уместо ‘изволите’, *Причај ми о џоџе!* у значењу ‘све ми је јасно’, *За џио нисам изненађен?* за ‘то ме не чуди’, *Пријајџан џуј!* уместо ‘срећан пут’, *Хвала џио сџе корисџили услуге нашег банкоџа!* или пак *Драги сви* итд. Иако је овај тип дискурсне праксе врло често резултат помодног и интелектуализованог стила изражавања, сасвим је уобичајен у пословној преписци, али и у комуникацији неких друштвених група, па су то неретко жаргонизоване или разговорне форме.

Нису, међутим, англицизми завладали само каналима неформалне комуникације, њихова употреба није ретка ни у неким, истинна сумњиве вредности, књижевним остварењима, попут оних које потписују Весна Дедић Милојевић, Ива Штрљић или Јелена Бачић

Алимпиић. Иако се може претпоставити да је употреба англицизама често насумична, не може се оспорити да у неким примерима имају стилску функцију (Аћимовић 2014: 385–387), нпр. *добија забаву са њинај девојкама, све у фулу, забезекнујџи хазбенд* итд., јер се њима ствара одређена атмосфера у књижевном делу, пре свега помодност, интелектуализованост, неформалност, жаргонизованост, урбаност итд. Списку стилогених англицизама припадају још и *барбекју њарџи, рисџекџован, шџиј, фул, фенсерај, фајџи, кисџи, офџис* и сл.

Досад речено нам говори да се позајмљивање не врши само ради попуњавања лексичких и појмовних празнина, као *инџернеј* и *млџшејк*, већ и из незнања или помодарства, нпр. *борд* уместо *одбор* (Филиповић Ковачевић 2011: 248). Иако није утешан податак да је српски, заједно са немачким и холандским, најотворенији за англицизме (Филиповић Ковачевић 2011: 248), донекле охрабрују примери који доказују да позајмљивање није посве пасиван процес, јер се позајмљенице могу врло често третирати као појмовни амалгами, с обзиром на то да на специфичан начин повезују форму и значење речи у обама језицима. Тако се за многе англицизме тврди да се не налазе само у међујезичком простору, у ком повезују српски језик са енглеским, већ и на размеђу два ментална простора, јер омогућују интеграцију или стапање различитих представа у једној језичкој јединици, као што су *џица-бурек* или *Мек-бурек* (Филиповић Ковачевић 2011: 250–252).

Како ствари стоје, не само у језику већ и у култури, све указује на феномен англуманије (Продановић Станкић 2014: 433–434), која се, између осталог, манифестује и у виду неочекиваног убацивања англицизама, углавном анахроних, у наративну структуру исказа. Као одличан пример може послужити и то да се у серији *Црни Груја и камен мудросџи* још у деветнаестом веку знало за услугу *ол-инклузив*, док Срећко Шојић у *Белој лађи* дипломату нуди *дринџићем*, чиме се оно хуморно гради на очигледном и лако препознатљивом нескладу, како у времену и простору тако и у творбеној структури речи.

Управо појмовни амалгам *дринџић* потврђује да у језику примаоцу и даље постоје развијени механизми морфосинтаксичке адаптације речи, макар они довели до супстандарних и жаргонских језичких форми, као што су на фејзбуку забележени деривати попут *денсерџа, фејсџуковаџ, виџоваџ, смсовање, гејџић, гејџија, сџиџиџдан, фајџерџски, хејџерџски, лајџован* итд. (Родић 2014: 457–458), којима се семантичке промене иницирају механизмима метафоризације, пејоризације и елипсе. Управо елипса доказује да се у процесу

позајмљивања преузимају само истакнути делови фразних јединица, као што су *лајџиој* од *лајџиој комјјуиџер* или *ДВД* од *ДВД-џлејер* и сл. (КАРДОШ 2014: 426), при чему током адаптације долази до мањег или већег раскорака између форме и значења модела и реплике.

Управо на основу формалне и садржинске кореспондентности модела и реплике могуће је испитати механизме који доводе до настанка тзв. лажних парова у енглеском и српском језику (ПРВИЋ 2012). Иако је, не само у процесу наставе, превођења, као и саме комуникације, нужно знати за тзв. лажне парове, чини се да управо њихово постојање доказује неколико важних чињеница:

(а) позајмљивање није пасиван процес или пуко преузимање речи без њенога уклапања у систем језика примаоца;

(б) позајмљена речи ‘живи свој живот’ у неким новим језичким и културолошким условима;

(в) нова се реч ствара од већ постојећег језичког материјала.

Зато непосредни значењски или чак формално-значењски кореспонденти домаћих англицизама, као што су *олдџајмер*, *хејиенд*, *џендер*, *видео-спот*, (певати на) *џлејбек*, *џребукиран*, *џромоција*, *мобинг*, *климатџизација* итд. никако нису *old-timer*, *happy end*, *tender*, *video spot*, (sing on) *playback*, *prebooked*, *promotion*, *mobbing*, *climatization* (ПРВИЋ 2012: 204–205).²

Због учестале појаве, сасвим условно говорећи, домаћих или српских англицизама, данас се све више разрађују критеријуми идентификације и класификације тзв. псеудоанглицизама у српском језику (САВИЋ 2014: 468–469). Псеудоанглицизми се углавном деле на формалне, где је критеријум ортографске форме основ класификације, садржинске, за које је типично значењско померање у односу на облик у енглеском језику, и формално-садржинске јединице, код којих су промењени и облик и значење, а то су *голман*, *ауџиосџојер*, *џенисер*, *хејиенд*, *бокс-меч*, *џранзисџор*, *фиџинес*, *џикај*, *џушај*, *џексас*, *марџинке*, *канађанке*, *дилер*, *дукс*, *џинс*, *слиџ*, *смокинг*, *дресер*, *баскеј*, *олдџајмер* и сл. (САВИЋ 2014: 472–473).

4.3. У којој мери је, међутим, декларисани број англицизама у неком језику подложен лингвистичком инжењерству, потврђују примери обраде англицизама, или оних облика који имају везе са

² Треба ипак скренути пажњу да је, иако у далеко мањем обиму, постојање тзв. преводиочевих лажних пријатеља регистровано и у српском, италијанском и француском језику, нпр.: *факџор*, тј. *facteur*, *fattore* ‘произвођач’, затим *регал*, *regal*, *regalo* ‘полица’, али је таквих речи релативно мало (Гудурић–Дробићак 2010: 199, 201–202).

енглеским панданом, у француској лексикографској пракси (Гудурић–Дробњак 2015: 19). Премда је и француски језик претрпео велику утицај енглеског, због чега уосталом и постоји термин *franglais*, према *англосрпски*, различита језичка ситуација се темељи на заједничкој политичкој и културној историји, због чега се многи англицизми, из визуре говорника српског језика очигледни, третирају као интернационализми: нпр. *cyberespace* није англицизам у француском, али *сајберсџејс* јесте у српском (Гудурић–Дробњак 2015: 22). Приметно је да их је у оба језика највише у домену музичке и техничке терминологије, спорта, политике, економије итд., али облици попут глагола *drinker*, који у француском значи ‘пити са другарима’ (Гудурић–Дробњак 2015: 27), вредни су помена јер илуструју другачије морфолошке и семантичке путеве адаптације позајмљеница у различитим језицима, уп. срп. *дринкер* и *дринкаџи*.

5. Испитивања односа језика и мишљења, као и језика и културе

Упркос бројним контактолошким испитивањима, правац контрастивних истраживања у савременој српској лингвистици данас је снажно оријентисан на проучавање појмовне основе језика, при чему се нарочито истичу студије о појмовним метафорама, као главним когнитивним механизмима за разумевање света и категоризацију појава у њему.³

Истраживање концептуалне основе језичких израза има нужно и когнитивнолингвистичку и културолошку димензију, што посебну вредност даје контрастивним приступима. Док контрастивна компонента подразумева упоредно испитивање језичке формализације истог концепта у различитим језицима, дотле когнитивнолингвистичка компонента претпоставља откривање појмовне структуре одређеног мисаоног садржаја, тј. представе или концепта. Ово у крајњем води метафори и метонимији као кључевима за разумевање комплексних или апстрактних појмовних садржаја. Иако контрастивна истраживања доживљавамо као трагање за разликама, када су базирана на појмовној основи језика, она дају много више потврда о сличностима, а разлог је што се наша искуства темеље на телесности, природном поретку и човековом месту у свету који га окружује.

³ Врло детаљан преглед досадашњих когнитивнолингвистичких испитивања код нас дао је П. Пипер (Пипер 2006).

Овом истраживачком пољу припадају радови који су тројако концепирани: с обзиром на концептуалну сферу употребе лексичких јединица, идиоматизованих израза или пак граматичких конструкција.

5.1. Појмовна основа језичких израза са називима делова тела у своме саставу доказ је да се доживљај света заснива примарно на телесном искуству, а у том погледу су врло илустративна истраживања концептуализације појмова попут *глава*, *око*, *нос*, *уста* и сл.

Концептуална сфера употребе именица *fej* у мађарском и *глава* у српском језику открива, са једне стране, шематску природу језичких израза, али и антропоцентричност мишљења те припадништво истом културном кругу (Андрић 2013: 151). Домени у којима се очитује концептуализација лексема *fej* и *глава* виде се на следећим примерима (Андрић 2013: 151–152): у опису кинезичких покрета са циљем поздрављања, одобравања (*bólint a fejével – климнути главом*), негодовања (*csóválja a fejét – одмахивати главом*), али и као експлицитна потврда покуравања, поштовања (*fejét hájt vki elött – њогнути главу њед ким*); у изражавању разних емоционалних стања човека (*lógatja a fejét – обеси главу*); у поимању главе као места где се прима и обрађује мисаони садржај (*gondolatok tódulnak a fejébe – навиру коме мисли у главу*), где се тај садржај чува (*fejben tart – држати у глави*) или које овај напушта (*kiment a fejéből – изаћи из главе*), при чему специфичан, или атипичан, садржај главе упућује на слаб ментални капацитет (*szalma van a fejében – има главу сламу у глави*).

Глава се концептуализује и у виду објекта на чијој површини се могу вршити или одвијати различите радње (*hamut hint/szór valakinek a fejére – њосути/њоси главу њејелом*), али и као предмет који трпи разне спољашње утицаје физичке и интелектуалне природе (*töri a fejét – лупати главу; a fejére olvas – ‘очитати коме буквицу’*), односно на којем се могу наћи и други предмети (*vaj van a fején – има глави њушера на глави*). Глава означава и средство мисаоног, интелектуалног рада (*a saját fejével gondolkozik – мисли/размишља својом главом*), али и део биљке (*egy fej saláta – главица саламе*), предмета (*a szeg feje – глава ексера*).

У мађарском се, за разлику од српског, глава поима и као зграда, са кровом, улазом и другим просторијама (*fejtető – ‘кров главе’*), али и као одговарајућа противвредност или противуслуга (*hála fejében – ‘у знак захвалности’; munkadíj fejében – ‘као плата’*).

Иако мотивисаност значења фразеолошких израза омогућује његово лако повезивање са људским знањем, оно ипак није увек

предвидиво, јер се метафоризација врло често заснива на неколико метонимијских корака, при чему изворни и циљни домен могу бити појмовно и асоцијативно доста удаљени. Тако је у изразу *ошвориши некоме очи* сазнање циљни домен, док је вид и даље примарни у *бациши око на некога*, *босиши очи*, *catch someone's eye* (ХАЛАС 2012: 283–285). С друге стране, нос може бити концептуализован као уд, што се види нпр. у *вући некога за нос*, *lead someone by the nose* (ХАЛАС 2012: 287).

Често, међутим, циљни домени у различитим језицима нису исти. У енглеском, на пример, нема метонимијске замене ‘око за човека’ као ни ‘уста за особу’, тако да не постоје изрази типа у *чешири ока*, *шосваћаши два ока у глави*, *храниши још једна уста*, *мрива уста не говоре*. Заузврат, у српском језику није развијен метафорички образац ‘ухо је предмет’ → ‘чути је дотаћи’, нпр. *lend an ear to someone* (ХАЛАС 2012: 284, 286, 288).

5.2. Концептуализација људских особина, подједнако пожељних и непожељних, може се, условно говорећи, темељити на најближем човековом окружењу у природи, што непосредан израз налази у пословичном изражавању, али и у идиоматизованим поредбеним конструкцијама са зоонимима.

Наиме, контрастивна анализа енглеских и српских пословица са називима животиња у своме саставу дала је увид да се у обе културе ове форме заснивају на метафорама људи су животиње и ПРОБЛЕМИ/СТВАРИ СУ ЖИВОТИЊЕ (ПРОДАНОВИЋ СТАНКИЋ 2004: 137). Иако је корисно знати за које пословице на енглеском језику постоје формални, односно семантички или нулти еквиваленти у српском језику, што је важно како за наставу тако и за усвајање страног језика, типолошки далеко је важнији закључак да традиционална симболика и културна специфичност утичу на формирање колективних представа као елемената наднационалног или пак национално специфичног идентитета.

Тако међу културно неспецифичне метафоре спадају оне у којима:

(а) вредног, издржљивог и послушног човека представља пас/коњ: *All lay load on the willing horse* – *Удри њо коњу који вуче*; (б) лукаву, отпорну и сналажљиву особу представља мачка: *Like a cat he'll still fall upon his legs* – *Мачка се увек дочека на своје ноге*; (в) лукаву и прорачунату особу симболизује лисица: *An old fox understands a trap* – *Мајџора лисица чува се звожћа* (ПРОДАНОВИЋ СТАНКИЋ 2004: 138–139).

Ипак, за студије културе необично су корисни налази да и пас у енглеском симболизује вредну и пасивно послушну особу, нпр. *Give the dog an ill name and hang him*, коме у српском одговара магарац или во. С друге стране, магарац никада у енглеском нема улогу жртве, нпр. срп. *Не лијши магрче до зелене њраве*, већ је симбол неморала и таштине: *An ass is but an ass, though laden with gold — Магараца одведи и на Јерусалим, он ће ојейи бијии магарац* (ПРОДАНОВИЋ СТАНКИЋ 2004: 138, 140–141).

И у облику идиоматизованих поредбених конструкција са називима животиња човек успева да, пројектујући свој поглед на свет, успостави сталну везу између животиња и одређених особина, при чему мотивација за настанак ових конструкција може бити подједнако плод објективних и субјективних фактора, као што су облик, величина, веровања или машта, јер својства животиња су и дијагностичка, нпр. *мршав као глистиа*, *сићан као комарац* и *дебео као бумбар*, али и недиагностичка, тј. наметнута: нпр. у различитим језицима лисица симболизује лукавство, *лукав као лисица*, стеница у енг. лудило, *as crazy as a badbug* (СТАМЕНКОВИЋ 2010: 172), затим вашка у шп. досаду, *ser como piojo pegadizo*, а у фр. охолост, *être fier comme un roi*, док у срп. досаду симболизује крпељ, нпр. *бијии досадан као крпељ* (ШУЛОВИЋ–ДРОБЊАК 2015а: 35–36). С обзиром на то да је реч о, барем некада, аграрним културама, у овим изразима најчешће се појављују домаће животиње, при чему је међу њима могуће регистровати потпуне и делимичне кореспонденте, нпр. *невин као јагње* и *as innocent as a lamb*, *вредан као мрав*, али и *as lazy as a pig* за *лењ као љруји* и *as quiet as a mouse* за *миран као бубица*. С друге стране, израз *as weak as a kitten* нема непосредни кореспондент у српском језику (СТАМЕНКОВИЋ 2010: 174–175, 180, 185).

Штавише, дијагностичка својства животиња се преносе и на терминолошке системе, на пример у гимнастици, где се метафоризација углавном заснива на визуелној перцепцији покрета животиња, нпр. *pommel horse* – *коњ са хвајцалкама*, *butterfly* – *лејџир-скок*, *cat leap* – *мачји скок*, *frog jump* – *жабац-скок* и сл. (МИЛИЋ–ТУМИН 2015: 68).

С друге стране, недиагностичка својства животиња представљају основ дискурса вређања, што је одлика и генеалошки несродних и типолошки различитих језика, као што су српски и мађарски, у којем се појављују зооними типа *мајмун* (мађ. *tajom*), *живојиња* (мађ. *állat*), *гуска* (мађ. *liba*), али је инвентар ових лексема у српском осетно шири: *сом*, *ћурка*, *џукела*, *коњ*, *крмача* и сл. (НАЛУРКА REŠETAR 2013: 133).

5.3. И концептуализација апстрактних појава доказује тежњу да се оне доведу у везу са човековим непосредним окружењем, природним и социокултурним.

Метафора криза је природна сила, иначе честа у популарном економском и политичком дискурсу, како у енглеском тако и у српском језику, даје добар увид у перцепцију стварности, јер се у основи своди на прикривање агенса и његове одговорности (SILAŠKI–ĐUROVIĆ 2011: 243). Наиме, криза се поима као природна појава или непогода, при чему се у таквом сценарију нигде не види човекова одговорност за њу. Тако је криза пропаст света, потоп, снажан ветар, талас, земљотрес, вулкан итд. – срп. *економска каиџасџирофа/аиокалийса, финансијска олуја, џорнадо, џоџоџ, џоџлава, финансијски џунами, економски џоџрес/земљоџрес, еруџиџа кризе*; енгл. *economic apocalypse, catastrophe, natural disaster, economic cataclysm, shifted economic gravity, a chain reaction of crashes and collapses, storms, tempests, hurricanes, typhoons, turmoil, aftershocks, epicenter, tectonic/seismic shifts* (SILAŠKI–ĐUROVIĆ 2011: 232–241). Иако су многи изрази вероватно преведени и преузети из стране штампе, ове метафоре показују постојање општељудске слике света засноване на различитим аспектима човековог друштвеног живота, али и на представи о његовом месту у природном поретку.

Насупрот претходном, метафоре политичка коалиција је брак и корупција је коров нису типичне за енглеску културу. Изрази попут *наџожељниџа удавача, џолийџички џувеџиџа, девоџџура* (све за странку), или *семе/изданак/расџџцветџање корџџиџиџе* немају непосредне кореспонденте у енглеском, што значи да немају исти циљни домен као у српском (SILAŠKI 2013: 127–130). Ово говори да различита социокултурна искуства и различити ментални процеси воде метафоричним варијацијама, као и да је веза између метафоризације и културе двосмерна – метафоре осликавају али и обликују културне моделе (SILAŠKI 2013: 131).

Донекле су специфични когнитивни механизми који се активирају при именовању боја, али и одређивању боја најразличитих релација, и за које важи да су културно специфични.

Иако сваки човек располаже чулом вида, говорници истог или различитих језика исту колористичку датост другачије тумаче, што је условљено бројним факторима који се у основи своде на искуство, које зависи од типа културе, али и од старосне доби и пола итд. (КРИМЕР ГАБОРОВИЋ 2014: 218). Различит доживљај и обрада опажених колористичких утисака проистиче из културно-језичког ре-

лативизма, односно из неистоветности вањезичких корелата као одговарајућих модела за извођење назива за боје. Тако је у енглеском језику за *бледорозе* и *наранџасију* у употреби облик *salmon*, дословно *лосос-боја*, или пак *flamingo*, дословно *фламинго-боја*, за *румен(каси)у* или *црвенкасионаранџасију* (КРИМЕР ГАБОРОВИЋ 2014: 219). Као што се види, категоризација боја заснована је на искуству оличеном у интеракцији са спољашњим светом. Зато је виђење категорије браон боје, различито за говорнике српског и енглеског језика: енгл. *brown* јесте боја тла, због чега *brown* уобичајено колоцира с именицом *ground* ‘тло, земљиште’, док је у свести говорника српског језика представа боје земље знатно тамнија, зато се земља углавном описује као *црна*, нпр. *Покрива* [га] *црна земљица и зелена њива* (КРИМЕР ГАБОРОВИЋ 2014: 226, 232). На сличан начин се одређује асоцијативно поље сиве боје у енглеском и српском: *зрлица-сива* у енглеском, *dove-grey*, а *голубијесива* у српском (КРИМЕР ГАБОРОВИЋ 2013: 45).

Језик буди асоцијативне представе физичких корелата који су уобичајени за вањезичку стварност његових говорника. Тако је *жуџа* у српском не само боја Сунца, већ и боја воска, лимуна, цвета маслачка, љутића, сумпора, злата итд. (КРИМЕР ГАБОРОВИЋ 2014: 231). Утврђивањем инвентара асоцијативних назива боја којима се колористички дочаравају људска својства могу се установити нека социокултурна својства говорника. Тако је, на пример, визура говорника мађарског језика да су Индијанци бакарне боје (*vörösbőrűek*), за нијансирање беле пути користи се читав низ асоцијативних назива као *млечнобела* (*hófehér*), *марцијан-бела* (*marcipánfehér*), *мраморнобела* (*márványfehér*), за плаву косу *џавлака-џлава* (*tejfelszőke*), *џиле-жуџа* (*csibesárga*), *кудеља-џлава* (*kenderszín szőke*) а за црну косу да је *угаљ-црна* (*szénfekete*), *смола-црна* (*szurokfekete*), *гар-црна* (*koromfekete*), *ноћ-црна* (*éjfeke*), *гавран-црна* (*hollófeke*), *чавка-црна* (*csókafekete*), док се за црвенило од стида или беса каже *ћурка-црвена* (*polykavörös*), *цекла-црвена* (*céklavörös*) или *џаџика-црвена* (*paprikavörös*). Подругљив однос према неком колористичком својству означавају боје специфичних нијанси или комбинација, као *боја баре* (*pocsolyaszín*), *боја суруџке* (*savószín*), *боја мочваре* (*moczárszín*), *гној-жуџа* (*gennysárga*) итд. (АНДРИЋ–ТИШКЕИ 2014: 14–18, 20).⁴

⁴ Занимљиво је да су се све изведене или мешане боје, као категорије основних, појављивале паралелно са напредовањем технолошког развоја, односно појавом органских и синтетичких пигментних боја (у енглеском језику у XVII, XVIII и XIX

Асоцијативно-симболичко поље појединих боја може се утврдити на основу идиоматизованих израза (ЋИРКОВИЋ КОВАЧЕВИЋ 2015: 121–122), у којима, на пример, црвена боја указује на посебност, истакнутост, бес, отказ итд., нпр. срп. *црвени њејих, црвена линија, црвен као рак, црвени карпет*; енг. *red-carpet, see red, be on red alert, red card*; зелена на дозволу, неискуство, болест, нпр. *зелено свејло, бијии још зелен, зелен у лицу*, енг. *green light, to be green, green around the gills*. Међу варијантне појаве спада и то да у енглеском зелена значи и срећу и бољитак: *the rub of the green*, а у српском језику жута симболизује неискуство, болест итд., нпр. *жути око кљуна, жути као лимун* (ЋИРКОВИЋ КОВАЧЕВИЋ 2015: 125–131). У многим од уобичајених колористичких израза можемо пратити подједнако и елементе универзалности и културне специфичности.

5.4. Занимљиво је, међутим, и питање на које се начине концептуализује квалификација (појма или појаве), а одговор је – комбинацијом различитих примарних домена.

Утврђивање српско-енглеских лексичких парова који концептуализују представу ‘веома добро’ (Филиповић Ковачевић 2012: 244) открива да се овај концепт појављују у метафоричним сценаријима заједничким за оба језика: ВЕОМА ДОБРО ЈЕ ГОРЕ (ВИСОКО), ВЕОМА ДОБРО ЈЕ ПРВО; ВЕОМА ДОБРО ЈЕ СВЕЛОСТ, ВЕОМА ДОБРО ЈЕ ДРУГАЧИЈЕ, ВЕОМА ДОБРО ЈЕ НЕСТВАРНО И ВЕОМА ДОБРО ЈЕ НЕНОРМАЛНО; ВЕОМА ДОБРО ЈЕ ЛЕПО И ВЕОМА ДОБРО ЈЕ БОЖАНСКО.

Кад је пак реч о конкретним лексичким реализацијама овога концепта, у српском их је 25, нпр. *одличан, савршен, њерфектјан, врх, врхунски, сујер, број један, њрвокласан, њрва лига, бриљантјан, сјајан, изванредан, изузејан, фантјасјичан, бајан, феноменалан, лудило, величансјивен, мега, леј, диван, божансјивен, боговски, сјправа и брујалан*, а у енглеском језику 51, нпр. *superb, super, excellent, outstanding, tip-top, perfect, impressive, awesome, magnificent, fine, top, top-flight, top-hole, top-class, top-notch, topping, tops, superior, first-class, first-rate, ace, brilliant, splendid, exceptional, extraordinary, fantastic, fabulous, wonderful, marvellous, amazing, phenomenal, crazy, great, grand, mega, swell, terrific, beautiful, lovely, gorgeous, divine, heavenly, crucial, wicked, nasty, mean, sick, cracking, smashing, radical, cool* (Филиповић Ковачевић 2012: 242–243).

веку, у српском језику нешто касније). Верује се да се тек половином XX века *розе* издвојила у посебну категорију основне боје у српском језику, чиме се ушло у последњу (седму) фазу еволуције 11 имена за категорије основних боја (Кример Габоровић 2014: 234–235).

5.5. Читав низ истраживања спроведен је с циљем утврђивања асоцијативних поља, која нам дају одговоре на питања концептуализације *мужа* и *жене*, *деце*, *зеџа* и *снахе* итд., углавном на материјалу руског и српског језика.

Семантичка анализа асоцијативних поља *муж* и *жена* у руском и српском језику указује на основне карактеристике стереотипа ова два појма у посматраним језицима (СТЕФАНОВИЋ 2008). Дакле, муж и жена су концепти чији је примарни домен брак, а брак је фрејм чији су елементи потомство и шира породица. Муж и жена улазе у социјалну интеракцију и у својству типичних полних представника, те се бележе и реакције које се односе на спољни изглед, професију, уобичајене активности изван овог домена и сл.

Када је реч о типичним улогама деце у руским и српским породицама (СТЕФАНОВИЋ 2009), у српској језичкој свести већи значај се даје сину, као настављачу породичне традиције и наследнику имања, у односу на кћерку, док је у руској језичкој свести разлика између сина и кћери мање изражена. Ипак, патријархалност савременог породичног устројства се у оба народа види, посебно у потреби да се уређује начин живота женских потомака, што готово да и не постоји када се ради о синовима (осим у саветима приликом избора жене).

Поређењем руских и српских зборника пословица и изрека, могуће је утврдити концептуализацију *зеџа* и *снахе* у руској и српској традиционалној култури (СТЕФАНОВИЋ 2010). Заједничко обема културама јесте да се и снаха и зет доживљавају као страно тело у породици, те да је однос према њима изразито негативан. Узроци нетрпељивости тичу се очекивања које снаха не испуњава, док су узроци лошег односа са зетом мање јасно дефинисани, осим у случају домазета. Без обзира на то, у изрекама је генерализован општи став да је зет неко ко је мање вредан од „својих“ и да је непоуздан.

5.6. На самом крају, остаје да се осврнемо на концептуалну основу неких граматичких образаца и фразеолошких израза.

Поређењем концептуалних схема које се изражавају граматичким конструкцијама, нпр. онима са предлогом *in* у енглеском и српском, утврђено је да се концепт просторног садржавања метафорички преноси на друге домене, нпр. време, стање, начин, облик, знање (*in that instant/у њом њренуџку*, *in december / у децембру*, *in human history / у људској историји*, *in grave danger / у великој опасности*, *in some way/на неки начин*, *in rage / у бесу*, *in the shape of star / у облику звезде*, *in draft form/у радној форми*), али и да се у српском језику

садржавање супротставља ношењу, нпр. *in english/на енглеском* (ХАЛАС 2013: 183–187), јер језик у српском поприма својства преносника на коме се одвија комуникација.

У новије време се појавио читав низ радова посвећених проучавању концептуалне и културолошке основе фразема, специфичног лексичког састава или пак значења, у којима се као главни механизми метафоризације истичу супстанцијализација и персонификација.

Тако се, на пример, љубав као универзално људско искуство концептуализује на готово исти начин у различитим културама, нпр. као ЛУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, ЛУБАВ ЈЕ ВАТРА, ЛУБАВ ЈЕ СИЛА ИТД., чему одговарају и одговарајући шематски изрази (ШУЛОВИЋ–ДРОБЊАК 2013: 140–143):

(а) *Пуџеви су им се укрсџили, Ова љубав не води никуда, Уџловили су у нову везу, Љубав га џокређе, џалас љубави, горейџи од љубави, буџица љубави;*

(б) *Leurs chemins se sont croisé, leur amour progresse, cet amour ne mène nulle part, une vague d'amour, brûler d'amour.*

Такође, и конкретне реалије се у различитим лингвокултурним заједницама истоветно концептуализују, што се види на примеру фразема са компонентом *новац* у српском, француском и шпанском (ШУЛОВИЋ–ДРОБЊАК 2015б: 206). Ова појава се мора тумачити постојањем исте или сличне социокултурне праксе међу говорницима сва три језика, што доказују и доминантне појмовне метафоре заједничке за сва три језика, као НОВАЦ ЈЕ МАТЕРИЈА, НОВАЦ ЈЕ БИЋЕ, НОВАЦ ЈЕ ПРЕДМЕТ/ДЕО ТЕЛА/ПРЕВОЗНО СРЕДСТВО (ШУЛОВИЋ–ДРОБЊАК 2015б: 199–202), нпр.:

(а) *новац никад не сџава, мрџав новац, новац оџвара сва враџа, новац каџље са свих сџрана, глад за новцем, џрождираџи новац;*

(б) *l'argent ne dort jamais, argent mort, l'argent ouvre toutes les portes, l'argent d gouline de partout, faim pour l'argent, engloutir/dévorer de l'argent;*

(в) *d nero nunca duerme, dinero muerto, el dinero abre mil puertas, el dinero gotea por todas partes, hambriento por dinero, devorar el dinero.*

Сасвим у складу са напред речним, фраземи којима се у француском и српском језику концептуализује смрт илуструју да обе културе баштине анимистичко схватање по ком се људско биће састоји из тела и душе, те да се након смрти душа враћа Богу, обично кроз уста или нос, нпр. *recommander son  me   Dieu, расџајаџи се с душом, rendre l' me, son  me, исџусџиџи душу* (Гудурић–Дробњак

2011: 239). Упркос бројним сличностима у начину концептуализације ове предствe, у француском језику је веома мало фразема који означавају свесно или несвесно изазивање смрти или излагање смртној опасности, што није случај са српским језиком (Гудурић–Дробњак 2011: 243), нпр.:

(а) *mettre à mort*;

(б) *сасӣавӣӣӣ некога са црном земљом, ѿрекра̄ӣӣӣӣ некоме муке, ѿролӣӣӣӣ нечију крв, лишӣӣӣӣ главе, живо̄ӣа̄ некога, скра̄ӣӣӣӣ кога за главу, скинӯӣӣӣ главу некоме, ѿросӯӣӣ мозак некоме, гура̄ӣӣ, гурнӯӣӣ, ѿера̄ӣӣ некога у гроб, ѿовӯӣӣ у гроб некога, о̄ӣера̄ӣӣ некога у гроб (ѿре времена) итд.*

Када је пак реч о концептуализацији појма душе у српском и француском, доминантне су следеће метафоре: ДУША ЈЕ БИЋЕ, ДУША ЈЕ ПРЕДМЕТ, ДУША ЈЕ МАТЕРИЈА И ДУША ЈЕ ПРОСТОР, којима се углавном изражавају колективна искуства материјалне реалности човека (Дробњак–Шуловић 2014: 26–28), нпр.:

(а) *уморна душа, ѿрода̄ӣӣ души ѿаволу, уреза̄ӣӣ се у душу, нос̄ӣӣ на души*;

(б) *sentir dans l'âme, être gravé dans l'âme, vendre son âme au diable, âme fatiguée*.

Уз бројне сличности у концептуализацији, упадљиво је да се само у српском језику душа доживљава и као противник, *борӣӣӣ се са душом*, *храна, ѿјес̄ӣӣ некоме души*, основна материја, *бӣӣӣ са̄ӣкан од душе*, као израз јединства или слоге, *диса̄ӣӣ једном душом*, *циљ деловања, ѿгодӣӣӣ некоме души* и сл. (Дробњак–Шуловић 2014: 27–28).

У којој мери колективне и фолклорне представе о свету и човеку у њему регулишу поимање душе показује пример фразема са компонентом *срце/zemër* из албанског језика. У албанској култури срце је центар људског бића али и средиште овоземаљског постојања (Мутавџић–Сивачки–Колесар 2014: 60). Срце је метафорички центар човековог духовно-емоционалног и интелектуално света, тако да се у албанској народној култури не прави разлика између срца и човека, односно срца и душе. Зато је само у албанском језику типична фразеолошка слика у *дубинама срца* са значењем ‘у дубинама душе’ (*në skutat e zemrës*), *срце о̄ӣа̄џбине* ‘престоница’ (*zemra e atdheut*), *бӣӣӣ од ис̄ӣог срца* ‘дувати у исту тикву’ (*jam të një zemër*), *да̄ӣӣ коме срце* ‘улити снагу’ (*i jep zemër*), *на̄ӣӣ коме срце* ‘погодити жицу’ (*ta gjeti zemrën*) итд. (Мутавџић–Сивачки–Колесар 2014: 63,72).

6. Закључак

Као што смо у уводном делу рада и најавили, редослед излагања и простор посвећен појединим темама управо служи томе да се лако уоче развојне тенденције, како у србистици тако и у лингвистици уопште. Истина, у раду се нисмо посебно бавили контрастивним фенетским и фонолошким испитивањима. Иако их је сасвим спорадично било (нпр. в. ЈАКОВЉЕВИЋ 2014), не спорећи оправданост да и ти научни резултати завређују да буду прокоментарисани овакав поступак би ипак значео одустајање од постављеног циља да се утврде главни правци лингвистичких испитивања у нас.

Досад речено у претходним поглављима оправдава закључак да савремена лингвистика убрзано граби ка својој периферији, где се додирује и преплиће са другим сродним друштвено-хуманистичким дисциплинама, нпр. психологијом, социологијом, антропологијом, етнологијом и сл.

Језички изрази мишљења, посебно речи, стварају утисак да је међу језицима разлика већа него што понекад јесте. Когнитивни приступи, с друге стране, указују на то да се у језичкој основи налазе универзални мисаони процеси обраде различитих искустава и доживљаја.

Лингвистика се, дакле, одавно више не задовољава да проучава готове језичке формуле, већ напротив тежи да опише процесе њиховога настанка.

Ипак, осврт на изложене резултате не би био потпун и без неких критичких опаски, а неке од њих се тичу следећег:

(а) утврђивање сличности и разлика међу језицима само на основу основног текста и његовога превода не може дати поуздане податке о свим дистрибуционим могућностима посматраних језичких јединица, а разлог је што се контрастивно проучавају затворени системи, при чему је превод само једна могућа 'реплика' основног текста;

(б) иако је осећање угрожености српског језика пред англицизмима данас сасвим утемељено, ипак је напоредо са термином *англосрпски* могуће увести барем још и термине *шуркосрпски*, *франкосрпски* или *германосрпски*, који сваки за себе стоје као симболи неког другог, подједнако једносмерног и неравноправног, међујезичког контакта, времена или пак целе културноисторијске епохе;

(в) мада су веома заводљиве и чак захвалне за анализу, когнитивне метафоре често откривају само један а скривају друге важне

домене, нпр. у *Мучи ме несаница* то су упорно и дуготрајно испољавања непожељног процеса, или пак обузетост и паралисаност његовог носиоца, а не само НЕСАНИЦА ЈЕ ЧОВЕК/БИЋЕ, што се у когнитивним приступима често пренебрегава;

(г) проучавање фразема и устаљених израза често није могуће одвојити од етнологије, теологије, књижевне историје или уопште културологије, тако да утврђивање когнитивне основе језичких израза не даје увек потпуне и задовољавајуће резултате.

Без обзира на неке указане пропусте, махом настале по инерцији, на крају је ипак важно рећи да контрастивна истраживања отварају нове истраживачке перспективе, омогућују прожимање различитих теоријско-методолошких парадигми и, што је још битније, доводе до стварања нових класификација и систематизација. Наиме, врло често је тек из перспективе другог или других језика, посебно у пољима пресека двају или више језичких система, могуће утврдити оно универзално и инваријантно, не само у језицима већ и у људској природи. Зато је низ контакт – контраст – типологија не само крајње логичан след описа развоја језичке историје, већ изгледа и историје човечанства, у којој и добро и зло дугујемо сударима, сличностима и разликама, те сталним, упорним преиспитивањима и сређивањима.

Цитирана литература

- Алановић, Миливој. „Германизми у Речнику српскохрватскога књижевног језика.“ *Прилози проучавању језика* 30–32 (1999–2001): 297–310.
- Алановић, Миливој. „Типологија и кореференцијалност агенса у српском, француском и немачком језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVIII/1–2 (2005): 227–232.
- Андрић, Едита. „Контрастивна семантичка анализа речи *fej* у мађарском и глава у српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LVI/2 (2013): 131–153.
- Андрић, Едита, Вилма Тишкеи. „Људске боје у српском и мађарском језику.“ *Језици и културе у времену и простору* III (2014): 13–23.
- Аџимовић, Слађана. „Семантичко-прагматички и стилски аспекти англицизама у романима неких модерних српских ауторки млађе генерације.“ *Језици и културе у времену и простору* III (2014): 381–392.
- Бабић, Здравко. „Имперсоналне реченице које изражавају склоност према физичком или психичком стању које је изражено глаголом (на материјалу руског, пољског и српског језика).“ *Славистика* XIII (2009): 150–156.

- ВИЋЕНТИЋ, Биљана. „Конструкције са фазним глаголима и девербативним именицама у руском и српском језику.“ *Славистика* XII (2008): 250–257.
- ВИЋЕНТИЋ, Биљана. „Синтакса именица *nomina agentis* у руском у поређењу са српским.“ *Славистика* XIII (2009): 137–149.
- ВЛАХОВИЋ, Љубица. „Означавање релација једнакости у француском и српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LI/1–2 (2008): 151–232.
- ВОЈВОДИЋ, Д. „О аспектуално-темпоралној корелативности у сложеним (условним) реченицама.“ *Славистика* XI (2007): 206–222.
- ВОЈВОДИЋ, Дојчил. „Корелативна радња у сложеним реченицама (на примјерима употребе футура у српском и другим словенским језицима).“ *Славистика* XII (2008): 358–370.
- ВОЈВОДИЋ, Дојчил. „О зависносложеним реченицама са условљеном структуром (опште карактеристике, статус и класификација).“ *Славистика* XIII (2009): 121–136.
- ВОЈВОДИЋ, Дојчил. „О конверзивној асмтерији, имплицитној евиденцијалности и епистемичкој модалности у концесивним реченицама.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 78 (2010): 135–149.
- ГУДУРИЋ, Снежана, Наташа ДРОБЊАК. „‘Прави’ и ‘лажни пријатељи’ у француском, италијанском и српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIII/1 (2010): 195–204.
- ГУДУРИЋ, Снежана, Драгана ДРОБЊАК. „Фраземи из семантичког поља *смрт* у француском и српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIV/2 (2011): 237–246.
- ГУДУРИЋ, Снежана, Драгана ДРОБЊАК. „Англицизми у француском и српском језику: заједнички фонд лексема и њихове семантичко-прагматичке одлике.“ *Језици и културе у времену и њросџору* IV/2 (2015): 19–30.
- ДРОБЊАК, Драгана, Ксенија ШУЛОВИЋ. „Концепт душе у српском, француском и шпанском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* III (2014): 25–33.
- ЗВЕКИЋ ДУШАНОВИЋ, Душанка. „Множина антропонима у српском и мађарском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* II/2 (2013): 27–33.
- ЗВЕКИЋ ДУШАНОВИЋ, Душанка. „Епистемичка модализација у роману *Sorstalanság/Бесудбинсџво* Имреа Кертеса.“ *Језици и културе у времену и њросџору* III (2014): 553–566.
- ИВАНОВИЋ, Милена. „Акционалне делимитативне модификације у српском и украјинском језику.“ *Славистика* XVIII (2014): 242–251.
- КАРДОШ, Александра. „Морфосинтаксичка адаптација нових англицизама: нове тенденције.“ *Језици и културе у времену и њросџору* III (2014): 417–428.
- КРИМЕР ГАБОРОВИЋ, Сања. „Номинативна, комуникацијска, таксономијска и естетска функција лексема којима се именују боје у енглеском и српском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* II/2 (2013): 41–54.
- КРИМЕР ГАБОРОВИЋ, Сања. „Концептуализација, категоризација и именовање боја у енглеском и српском језику у светлу Берлин-Кејовог модела.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LVII/2 (2014): 217–245.

- Крстић, Ненад. „О француским позајмљеницама у српском књижевном језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2 (2004): 93–112.
- Крстић, Ненад. „О структури именичке синтагме у француском и српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LI/1 (2009): 215–233.
- Лашкова, Лили. „Из структуре просте реченице у српском и бугарском језику.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 71–72 (2007): 461–464.
- Марић, Биљана. „Деадјективни глаголи у светлу синтаксичке деривације (у руском у поређењу са српским језиком).“ *Славистика* XIV (2010): 116–125.
- Марић, Биљана. „Девербативне/деадјективне конструкције са временским значењем као средство зависног таксиса (у руском језику у поређењу са српским).“ *Славистика* XVI (2012): 151–159.
- Марковић, Жељко. „Реченичне допуне глагола визуелне перцепције у српском и словеначком језику.“ *Језици и културе у времену и њросјору* III (2014): 505–510.
- Меденица, Лука. „Просторни прилог *мимо* у руском и његови еквиваленти у српском језику.“ *Славистика* XIX (2015): 194–199.
- Милић, Мира, Душанка Тумин. „Метафорички гимнастички термини у енглеском језику и њихово превођење на српски.“ *Језици и културе у времену и њросјору* IV/2 (2015): 65–76.
- Мирнић, Душанка. „Предикати емоционалног односа жаљења у руском и српском језику.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 71–72 (2007): 499–516.
- Мишић Илић, Биљана, Весна Лопичић. „Прагматички англицизми у српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIV/1 (2011): 261–273.
- Новаков, Предраг. „Употреба модала у савременом енглеском и њихови српски еквиваленти.“ *Језици и културе у времену и њросјору* I (2013): 157–179.
- Новаков, Предраг. „Енглески фразно-предлошки глаголи и њихови српски еквиваленти.“ *Језици и културе у времену и њросјору* III (2014): 523–534.
- Новаков, Предраг. „Идиоматичност фразно-предлошких глагола и њихових српских еквивалената.“ *Језици и културе у времену и њросјору* IV/1 (2015): 367–378.
- Пипер, Предраг. „Tertium comparationis у контрастивним и типолошким описима словенских језика.“ *IV Симиозијум „Контрастивна језичка истраживања“*. Нови Сад: Филозофски факултет, 1991, 15–23.
- Пипер, Предраг. „О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика.“ Пипер, П. (Ур.). *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 2006, 9–46.
- Пипер, Предраг. „Именска група у словеначком језику у поређењу са српским.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 74 (2008): 147–171.
- Пипер, Предраг. „Граматица ексцептивности у српском и другим словенским језицима.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 83 (2013): 199–215.
- Пипер, Предраг. *Српски у кругу словенских језика (граматичка и лексичка њоређења)*. Београд: NM libris, 2015.

- ПОПОВИЋ, Драгана. „Прагматичко-семантичка анализа говорног жанра савета (на материјалу руског и српског језика).“ *Зборник Мајице српске за славистику* 80 (2011): 137–164.
- ПОПОВИЋ, Људмила. „Изражавање аспектуалног значења проспективности у словенским језицима.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 73 (2008): 297–314.
- ПОПОВИЋ, Људмила. „Категорија евиденцијалности у српском и украјинском језику.“ *Зборник Мајице српске за славистику* 77 (2010): 17–47.
- ПОПОВИЋ, Наташа. „О француским предлозима *de* и *par* у конструкцијама са казуалним значењем и њиховим еквивалентима у српском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* IV/1 (2015): 379–389.
- ПРОДАНОВИЋ СТАНКИЋ, Диана. „Метафоре са називима животиња у енглеском и српском.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2 (2004): 131–145.
- ПРОДАНОВИЋ СТАНКИЋ, Диана. „Енглески као одомаћени страни језик у хумористичком дискурсу на примеру дијалога из филмова и телевизијских серија на српском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* III (2014): 429–437.
- ПРОХОРОВА, Анжела. „Концепт *ѡраведносѡ* у српском и руском језику.“ *Славистика* XIII (2009): 157–163.
- ПРЊИЋ, Твртко. „О англицизмима из четири различита али међусобно повезана угла.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVII/1–2 (2004): 113–129.
- ПРЊИЋ, Твртко. „Како се на енглеском каже *олдѡајмер*? Англицизми као српско-енглески лажни парови.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LV/2 (2012): 204–220.
- ПРЊИЋ, Твртко. „Обједињена контактано-контрастивна лингвистика: принципи и примене.“ *Језици и културе у времену и њросџору* IV/2 (2015): 31–45.
- РОДИЋ, Соња. „Секундарна морфолошка и семантичка адаптација англицизма у комуникацији на фејзбуку о ријалити-програмима.“ *Језици и културе у времену и њросџору* III (2014): 455–466.
- РУЖИЋ, Владислава, Жарко Бошњаковић. „Везници у изричним реченицама (српско-македонске паралеле).“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLVIII/1–2 (2005): 233–240.
- САВИЋ, Марија. „Псеудоанглицизми у српском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* III (2014): 467–477.
- СЕДЕР, Руџица. „Неки од модалитета за изражавање концесивности у француском и српском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* I (2013): 145–155.
- СЕДЕР, Руџица. „О неким особеностима концесивних реченица уведених везницима *bien que* и *quoique* и еквивалентним структурама у српском језику.“ *Језици и културе у времену и њросџору* IV/1 (2015): 391–402.
- СТАМЕНКОВИЋ, Душан. „Придевске поредбе са називима животиња у енглеском и српском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIII/2 (2010): 169–189.

- СТЕФАНОВИЋ, Марија. „Језик о породици: муж и жена у асоцијативним рачницима руског и српског језика.“ *Славистика XII* (2008): 235–242.
- СТЕФАНОВИЋ, Марија. „Руски и српски језик о деци у породици.“ *Славистика XIII* (2009): 95–103.
- СТЕФАНОВИЋ, Марија. „Језички концепт ‘туђих’ међу ‘својима’ у руској и српској породици.“ *Славистика XIV* (2010): 102–115.
- ФИЛИПОВИЋ КОВАЧЕВИЋ, Соња. „Англицизми као међујезички појмовни амалгами.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику LIV/2* (2011): 247–263.
- ФИЛИПОВИЋ КОВАЧЕВИЋ, Соња. „Лексичко изражавање појма ‘веома добро’ у српском и енглеском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику LV/2* (2012): 239–254.
- ХАЛАС, Ана. „Појмовни обрасци у српским и енглеским идиомима са називима делова лица.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику LV/1* (2012): 279–292.
- ХАЛАС, Ана. „Енглески предлог *in* у значењу метафоричког садржавања и његови преводни еквиваленти у српском језику.“ *Језици и културе у времену и њпросџору I* (2013): 181–199.
- ШУЛОВИЋ, Ксенија, Драгана ДРОБЊАК. „Концепт љубави у српском, француском и шпанском језику.“ *Језици и културе у времену и њпросџору II/2* (2013): 139–147.
- ШУЛОВИЋ, Ксенија, Драгана ДРОБЊАК. „Инсекти у српским, француским и шпанским фраземима.“ *Језици и културе у времену и њпросџору IV/1* (2015a): 33–42.
- ШУЛОВИЋ, Ксенија, Драгана ДРОБЊАК. „Појам новца у српском, француском и шпанском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику LVIII/1* (2015b): 197–207.
- ALANOVIĆ, Milivoj, Annette ĐUROVIĆ, ULRICH Engel, Smilja SRDIĆ. *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil II: Das Nomen und der nominale Bereich*. München – Berlin – Washington: Otto Sagner Verlag, 2014a.
- ALANOVIĆ, Milivoj, Ulrich ENGEL, Branislav IVANOVIĆ, Sanja NINKOVIĆ. *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil III. Verb und Verbalkomplex*. München – Berlin – Washington: Otto Sagner Verlag, 2014b.
- ENGEL, Ulrich, Smilja SRDIĆ, Milivoj ALANOVIĆ. *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil I: Der Satz*. München – Berlin – Washington: Otto Sagner Verlag, 2012.
- HALUPKA REŠETAR, Sabina. „The use of invectives in serbian and hungarian: a contrastive analysis.“ *Језици и културе у времену и њпросџору II/2* (2013): 127–138.
- ЈАКОВЛЈЕВИЋ, Bojana. „The Strenght of articulation of the members of the voice contrast in english and serbian.“ *Језици и културе у времену и њпросџору III* (2014): 481–489.
- КОВАЧЕВИЋ ФИЛИПОВИЋ, Sonja. „Conceptual Metaphors in English and Serbian Colour Idioms with *Red, Pink, Green* and *Yellow*.“ *Језици и културе у времену и њпросџору IV/1* (2015): 121–133.

- SILAŠKI, Nadežda, Tijana ĐUROVIĆ. „The natural force metaphor in the conceptualisation of the global financial crisis in english and serbian.“ *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* LIV/1 (2011): 227–245.
- SILAŠKI, Nadežda. „Metaphor and Culture – evidence from english and serbian.“ *Језици и културе у времену и простору* II/1 (2013): 125–132.

Миливој Б. Алановић

СЕРБСКИЈ ЈАЗЫК В СВЕТЕ
СОПОСТАВИТЕЉНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЈ

Резюме

Основна цель данной работы – представить краткий обзор наиболее важных направлений исследований в сербистике в области сопоставительно-типологического изучения языков, а также предвидеть возможные пути их дальнейшего развития. Следовательно, задачей настоящей работы является не переоценка уже оцененных научных результатов, опубликованных в отечественных периодических изданиях, а весьма тщательный, взвешанный отбор тем, максимально достоверно отражающий место сербской лингвистики в современных тенденциях в языкознании.

Ключевые слова: сербский язык, сопоставительное языкознание, контактная лингвистика, лингвистическая типология.

Milivoj B. Alanović

SERBIAN LANGUAGE IN THE LIGHT
OF CONTRASTIVE-TYPOLOGICAL RESEARCHES

Summary

The main aim of this work is to present the most important research results in Serbian Linguistics in the field of contact and cognitive linguistics in the course of the 21st century. It was necessary to select those papers which were concerned with semantic, lexical-grammatical, contact and cognitive themes and problems, but which at the same time clearly represent the most important research tendencies and predict further investigations in the language sciences.

Keywords: Serbian, contact linguistics, contrastive linguistics, typology.